

Komentovaný kľúč na určovanie divorastúcich taxónov rodu *Allium* L. na Slovensku

Commented determination key to wild-occurring taxa of the genus *Allium* L. in Slovakia

JOZEF SOMOGYI

Botanický ústav SAV, Dúbravská cesta 14, 845 23 Bratislava 4

A determination key to wild-occurring taxa of the genus *Allium* L. in Slovakia is presented. Notes on taxonomy and determination of selected taxa are given.

V príspevku predkladám kľúč na určovanie divorastúcich cesnakov na území Slovenska. V kľúči som sa snažil využiť znaky dobre a ľahko pozorovateľné. Treba však pripomenúť, že na správne určenie obvykle potrebujeme celú rastlinu, teda ak zbierame položky, musíme dbať na to, aby boli úplné, aj s cibuľou. Kľúč je zameraný na určovanie rastlín v kvitnúcom stave. Nomenklatúra taxónov, s výnimkou druhov *A. atroviolaceum* Boiss. a *A. ericetorum* Thore, je podľa práce Krahulec (1998). K niektorým taxónom uvádzam taxonomické poznámky. K taxónom, ktorých determinácia spôsobuje problémy, uvádzam poznámky k určovaniu. V texte používam tieto skratky: A – tyčinky, P – okvetie, P lístky – okvetné lístky.

Kľúč

- 1 a Listy v obryse kopijovité alebo elipsovité 2
- 1 b Listy v obryse čiarkovité 3
- 2 a Cibuľa obalená sieťovito rozpadavými šupinami; byť olistená. *A. victorialis*
- 2 b Cibuľa bez sieťovito rozpadavých šupín; byť neolistená..... *A. ursinum*
- 3 a Tulec neopadavý, dlhší ako súkvetie, dvojdielny 4
- 3 b Tulec iný alebo opadavý 8
- 4 a V súkvetí pacibuľky 5
- 4 b Súkvetie bez pacibuliek..... 6
- 5 a P lístky ružovofialové; A výrazne dlhšie ako P *A. carinatum*
- 5 b P lístky obyčajne zelenkasto-fialkasto-belavé, na okraji často tmavé, v strede s tmavým pásikom; A najviac peľnicami presahujú P .. *A. oleraceum*
- 6 a Kvety žlté *A. flavum*
- 6 b Kvety nie sú žlté 7

- 7 a P lístky biele alebo ružovkasté, na okraji často tmavé, v strede s tmavým pásikom; A najviac peľnicami presahujú P *A. paniculatum*
- 7 b P lístky ružovofialové; A výrazne dlhšie ako P *A. cirrhosum*
- 8 a V súkvetí pacibuľky 9
- 8 b Súkvetie bez pacibuliek 10
- 9 a Dcérske cibulky zelenofialové až černasté; listy ploché; medzi pacibuľkami sú blanité šupiny *A. scorodoprasum*
- 9 b Dcérske cibulky slamovej farby; listy rúrkovité (rúrkovito žliabkovité); medzi pacibuľkami nie sú blanité šupiny *A. vineale*
- 10 a Dcérske cibulky prítomné, fialovozelené až černasté *A. rotundum*
- 10 b Dcérske cibulky buď neprítomné, alebo ak prítomné, sú slamovej farby.. 11
- 11 a Dcérske cibulky prítomné 13
- 11 b Dcérske cibulky neprítomné 12
- 12 a Kvetý ružové (ružovofialové) 15
- 12 b Kvetý belavé 18
- 13 a Listy ploché *A. atrovioleaceum*
- 13 b Listy rúrkovité (rúrkovito žliabkovité) 14
- 14 a Dcérske cibulky buclaté, rovnako vysoké a široké, alebo až $\pm 1,6$ krát vyššie ako široké; tulec obyčajne opadavý, nedelený; P 3(–4) mm dlhé *A. vineale*
- 14 b Dcérske cibulky pretiahnuté, štíhle, cca 2,5 – 4 krát vyššie ako široké; tulec neopadavý, dvojdielny (niekedy trojdielny); P 4(–5) mm dlhé *A. sphaerocephalon*
- 15 a Cibul'a obalená sieťovito rozpadavými šupinami *A. strictum*
- 15 b Cibul'a bez sieťovito rozpadavých šupín 16
- 16 a P ± 11 mm dlhé; listy rúrkovité *A. schoenoprasum*
- 16 b P kratšie ako 11 mm; listy žliabkovité až ploché 17
- 17 a Rub listu ostro kýlnatý *A. angulosum*
- 17 b Rub listu oblý *A. senescens subsp. montanum*
- 18 a Cibul'a je pretiahnutá a ohnutá; byť do cca 1/24 – 1/5 zahalená listovými pošvami; súkvetie riedke, kvetné stopky medzi kvetmi dobre viditeľné; rastliny skalných biotopov alebo svahových lúčok 19
- 18 b Cibul'a nie je pretiahnutá a ohnutá; byť do cca 1/6 – 1/3 zahalená listovými pošvami; súkvetie husté, kompaktné, kvetné stopky medzi kvetmi nevidieť; rastliny lúk, okrajov lesov *A. ericetorum*
- 19 a Listy a byť zelené *A. ochroleucum* (2n=32)
- 19 b Listy a byť sivozelené *A. ochroleucum* (2n=16)

Komentár ku kľúču

Allium ursinum

Z územia Slovenska sa udáva výskyt dvoch poddruhov a prechodných typov medzi nimi. Poddruhy sa líšia prítomnosťou (*A. ursinum* subsp. *ursinum*) alebo neprítomnosťou (*A. ursinum* subsp. *ucrainicum*) papíl na kvetných stopkách. Bližšie k tejto problematike pozri v práci Soják (1968).

A. rotundum subsp. *waldsteinii*

Tento taxón s tmavopurpurovými vnútornými okvetnými lístkami bez belavého lemu, ktorý je typický pre *A. rotundum* subsp. *rotundum*, uvádza Krahulec (1997) z Burdy. Na základe štúdia herbárových položiek sa nemožno presne vyjadriť k farbe kvetov, ktorá je rozlišovacím znakom týchto taxónov (Matthew 1996). Podrobnejšie k tejto problematike pozri v práci Matthew (1996).

A. ericetorum agg. (*A. ericetorum*, *A. ochroleucum*)

V kľúči uvádzam aj v súčasnosti po taxonomickej stránke problematické taxóny zo skupiny *A. ericetorum* agg. Druh *A. ochroleucum* (na našom území sa pod týmto menom skrývajú 2 taxóny; ich celkové rozšírenie, taxonomické zhodnotenie vo väzbe na ostatné krajiny ako aj nomenklatúra vyžaduje ešte ďalšie štúdium), rovnako ako aj druh *A. ericetorum*, treba vnímať ako provizórne, široko chápané taxóny vyžadujúce taxonomickú revíziu v celom ich areáli (Somogyi 1999).

Poznámky k determinácii niektorých taxónov

Mnoho problémov spôsobuje určovanie taxónov s pacibuľkami v súkvetí. Tu treba upozorniť na tvar tulca, ktorým spoľahlivo odlíšime dvojicu druhov *A. carinatum* a *A. oleraceum* s neopadavým dvojdielnym tulcom od ostatných druhov tejto skupiny (*A. scorodoprasum*, *A. vineale*), ktoré majú obyčajne opadavý, nedelený tulec. *A. carinatum* od *A. oleraceum* spoľahlivo odlíšime dĺžkou tyčiniek; *A. carinatum* má tyčinky výrazne dlhšie ako okvetie a *A. oleraceum* má tyčinky krátke, najviac peľnicami presahujú okvetie. *A. scorodoprasum* od *A. vineale* ľahko odlíšime podľa listov; *A. scorodoprasum* ich má ploché a *A. vineale* rúrkovité (rúrkovito žliabkovité). Taktiež dcérske cibulky sú výborným rozlišovacím znakom; *A. scorodoprasum* ich má zelenofialové až čiernasté a *A. vineale* má dcérske cibulky slamovej farby. *A. scorodoprasum* ako jediný taxón vyskytujúci sa na našom území a patriaci do skupiny druhov s pacibuľkami v súkvetí, má medzi týmito pacibuľkami blanité šupiny.

Veľké problémy spôsobuje determinácia štvorice druhov *A. atrovioleaceum*, *A. rotundum*, *A. sphaerocephalon* a *A. vineale*. V tejto súvislosti treba upozorniť na *A. vineale*, keďže môžeme nájsť jedince, ktoré majú v súkvetí iba pacibuľky a kvety chýbajú, ako aj jedince s pacibuľkami aj s kvetmi a nakoniec aj jedince, ktoré v súkvetí majú iba kvety a pacibuľky chýbajú. Táto variabilita spôsobuje časté problémy pri určovaní. *A. atrovioleaceum* a *A. rotundum* majú listy ploché, ostatné dva druhy majú listy rúrkovité (rúrkovito žliabkovité). *A. rotundum* má zelenofialové až čiernasté dcérske cibulky, ďalšie tri druhy majú dcérske cibulky slamovej farby. Zo spomínanej štvorice druhov iba *A. rotundum* má tyčinky kratšie ako okvetie, ostatné tri druhy majú tyčinky dlhšie ako okvetie. Problémy spôsobuje odlišovanie morfológického typu *A. vineale*, v súkvetí ktorého nie sú prítomné pacibuľky ale iba kvety, od *A. sphaerocephalon*. Okrem bledšej farby kvetov, ktorá sa však ťažko dá jednoznačne vyjadriť, má *A. vineale* i o niečo menšie okvetie. Výborným odlišovacím znakom, ktorý som doteraz v žiadnom kľúči nevidel uvedený, je tvar dcérskych cibuliek. *A. vineale* má dcérske cibulky buclaté a *A. sphaerocephalon* pretiahnuté, štíhle. V kľúči uvedené pomery dĺžky a šírky dcérskych cibuliek týchto druhov boli vypočítané na základe meraní cibuliek bez stopky, ktorou prirastajú k materskej cibuli.

Na záver možno ešte spomenúť, že mnohé taxóny rodu *Allium* rastúce na našom území možno determinovať aj v nekvitnúcom stave, čo však vyžaduje isté skúsenosti.

PodĎakovanie

Tento príspevok vznikol za podpory grantu projektu agentúry VEGA č. 3041.

Literatúra

- Krahulec F., 1997: *Allium rotundum* subsp. *waldsteinii* na Slovensku. – Bull. Slov. Bot. Spoločn., Bratislava, 19: 15 – 16.
- Krahulec F., 1998: *Allium* L. – In: Marhold K. & Hindák F. (eds), Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Checklist of non-vascular and vascular plants of Slovakia. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, pp. 356 – 358.
- Mathew B., 1996: A review of *Allium* section *Allium*. Royal Botanic Gardens, Kew.
- Soják J., 1968: Rozšíření plemen *Allium ursinum* L. v Československu. – Preslia, Praha, 40: 294 – 300.
- Somogyi J., 1999: Taxonomical and nomenclatural remarks on the *Allium ericetorum* group with regards to the Western Carpathians. – Biologia, Bratislava, 54/4: 391 – 394.